

fra den københavnske ledelse og ikke mindst nogle få handelsmænd på langfart og deres senere liv med de penge, de tjente derude. De vigtigste er der skrevet om andre steder, hvor den ivrige læser med fordel kan supplere.³⁹

Men ud over nogle få beretninger om selskabelighed med de kinesiske købmænd er der ikke så meget om, hvad de foretog sig rent handelsmæssigt, f.eks. hvorledes en handel kan følges i negotieprotokoller og andet materiale hørende til den pågældende sejlads med de små brikker, der kan give et bedre indtryk af handelen. Det skal ikke lastes forfatteren, at han ikke har gennemgået hele det omfattende kildemateriale, men udvalgte eksempler – gerne med hovedpersonerne – kunne give en bedre forståelse af, hvorledes kinafarerne fik handelen til at fungere.

Når det gælder formidling af historieforskning, er der i det foregående nævnt en række forhold, som hver for sig kan betragtes som småfejl, som få forfattere helt undgår, men som tilsammen afslører usikkerhed i omgangen med det anvendte kildemateriale. Kina har en rolle i bogen, og lidt kinesisk historie præsenteres på et tyndt grundlag og med direkte fejl. I et værk, der har ambitioner om større udbredelse, bør også de dele af historien, som spiller en birolle i værket, og som forfatteren måske ikke er så fortrolig med, være korrekte. Den samlede konklusion må altså være, at det er en flot billedbog, og det er godt at få de senere års internationale forskning præsenteret på dansk, men bogen er problematisk formidling af historieforskning, fordi den så mange steder er upræcis.

Leif Littrup

| HÅKON EVJU: *Ancient Constitutions and Modern Monarchy. Historical Writing and Enlightened Reform in Denmark-Norway 1730-1814*, Brill, Leiden & Boston 2019, 321 s., 105 euro.

Enhver, der har så meget som snuset til moderne idéhistorie, vil være stødt på John Pococks navn, der sammen med Quentin Skinner regnes for grundlæggeren af den moderne angelsaksiske idéhistorie (*Cambridge School of Intellectual History*). Pointen i denne type idéhistorie kan beskrives meget enkelt: kontekstualisering. I stedet for at opfatte idéhistorien som store tænkeres eksklusive samtalerum eller store idéers dybest set autogene vækst, kamp og forfald går man i bredden og iden-

³⁹ Clemmensen & Mackeprang 1980 og – for Peter Mourier – Lundbæk 1964 & Niels Kofoed: *Magiens poetik: den litterære fejde i 1831 mellem B.S. Ingemann og H.C. Ørsted i idéhistorisk og filosofisk perspektiv*, C.A. Reitzels Forlag, København 2002. Alle tre værker er brugt i bogen.

tificerer nøglebegreber, rekonstruerer deres sammenhæng, følger deres udvikling i med- og modspil mellem forskellige aktører og institutioner og interesserer sig vældig meget for tekster som (tale)handlinger. En klassisk studie i den sammenhæng er John Pococks *The Ancient Constitution and the Feudal Law: a study of English Historical Thought in the Seventeenth Century* (1957, 2. rev. udg. 1987). Her viste Pocock bl.a., hvordan forskellige forestillinger om en oprindelig og stadig normativ „forfatning“, dvs. samfundsorden, strukturerede den politiske tænkning og dermed også det politiske liv i 1600-tallets England. Historiske spørgsmål om de angelsaksiske kongers myndighed i forhold til *Witenagemot* og om den forfatningsretlige betydning af Vilhelm Erobrerens invasion i 1066 fik dermed direkte betydning for forståelsen af Charles 1.s politik og parlamentets beføjelser.

Som det antydes i titlen og helt udtrykkeligt siges i indledningen, er det Håkon Evjus intention at omsætte inspirationen fra the Cambridge School og især Pocock til dansk-norsk idehistorie i fællestidens sidste små hundrede år. Det er en spændende idé, men også fyldt med udfordringer, for hvilket politisk brændpunkt vælger Evju, når der nu ikke er nogen skelsættende borgerkrig at forklare? Svaret er landbo-spørgsmålet eller rettere sagt: diskussionen om odelsretten i Norge og diskussionen om landboreformerne i Danmark. Der var nemlig stor forskel på landboforholdene i tvillingerigerne.

I Norge dominerede selvejerbønder på selvstændige gårde, godserne var få, og de fleste bønder havde *odelsret*. Odel retten betød let forenklet, at hvis en bonde solgte sin ejendom til en køber uden for familien, havde slægtninge ret til at købe den tilbage. Denne ordning sikrede jordens forbliven i slægtens eje og forhindrede en socialt destabiliserende koncentration af jordejendom, men den hindrede måske også effektivisering og investering, fordi det ikke var sikkert, at en køber kunne få sine investeringer hjem, når slægtninge op til 20 år senere kunne troppe op og med odelsretten i hånden købe jorden tilbage. Odel sret og modernisering stod altså i et spændingsforhold.

I Danmark var situationen ganske anderledes. Bønderne var i overvejende grad fæstebønder, dyrkede deres jord inden for rammerne af landsbyfællesskabet og bidrog gennem hoveri (arbejdspligt) til driften af hovedgårdsjorden, der spillede en vigtig rolle i godsøkonomien på de mange herregårde. I kraft af stavnsbåndet havde godsejerne god kontrol med arbejdskraften, men måtte så på den anden side også stå for dele af udskrivningen af soldater og garantere deres fæstebønders skattebetaling. Dette system var robust og stabilt, men var det effektivt og fleksibelt nok?

Både i Danmark og Norge havde den økonomiske udvikling ved 1700-tallets midte gjort opmærksom på uudnyttede effektiviserings-

potentialer i landbruget, der kunne frigives, hvis man gennemførte reformer. Som bekendt var dette en diskussion, som magthaverne, dvs. den fordrukne og karaktersvage konge Frederik 5.s favorit A.G. Moltke og kredsen omkring ham, selv sparkede i gang ved på kongens fødselsdag i 1755 at opfordre alle patrioter til at indsende forslag om agerbrug, manufaktur og handel, der i redigeret form blev trykt i *Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin* (1757-64) under redaktion af Erik Pontoppidan. I Norge endte debatten blindt, for så vidt som at odelseretten med mindre justeringer fik lov at bestå og gør det den dag i dag. I Danmark første debatten efter en død periode 1772-84 under trekløveret enkedronning Juliane Marie, arveprins Frederik og dissensfaktum Ove Høegh-Guldberg til en serie skelsættende landboreformer 1787-88, der bl.a. betød ophævelse af stavnsbåndet.

Alt dette er velkendt og velbehandlet stof i både Danmark og Norge. Evjus greb består i at gennemtrawle debatten i Danmark såvel som i Norge med særligt henblik på det historiske, dvs. hvilke forestillinger der fra forskellig side udtryktes om sagens historiske aspekter. Var odelseretten en kostelig rest af en oprindelig fri norsk forfatning i en heroisk fortid, og havde den beskyttet den norske bonde mod feudalismens fornedrelse? Eller var den et nu helt utidssvarende levn fra en barbarisk fortid, der også havde omfattet umenneskeligt slaveri? Kunne den danske bonde på tilsvarende måde se tilbage på en gylden oldtid med frihed, ejendom og politisk indflydelse, eller havde danske konger altid været enevældige, indtil kirke og adel i middelalderen uretmæssigt overtog magten og i samme omgang undertrykte folket?

Det er en af Evjus store fortjenester, at han rekonstruerer debatten i dens forskellige faser og nuancer og viser, hvor mange forskellige positioner den rummede. Desuden viser han gennem den konsekvent komparative dansk-norske synsvinkel, at historiske argumenter om en oprindelig fri bondestand kunne føres i felten for diametralt modsatte positioner: i Norge i konservativt, moralsk øjemed vendt mod forandring og modernisering, i Danmark som en kølle, man kunne dunke konservative godsejere i hovedet med.

Denne del af bogen, dvs. den parallelle analyse af historiebrugen i den danske og norske diskussion om landboforholdene, er bogens kerne og det felt, hvor Evju har mest selvstændigt at give. Det er også bogens anden del, for det siger næsten sig selv, at argumenterne om bønderne i den oprindelige danske og norske samfundsorden ikke blev opfundet til lejligheden, men voksede ud af den danske historiografiske tradition. Derfor består bogens første del af en kort oversigt over dansk historieskrivning før ca. 1730 og en efterfølgende grundigere gennemgang af de relevante emner og forskellige positioner hos historikerne fra Ludvig Holberg til Rasmus Nyerup, dvs. fra midten af

1700-tallet helt op til 1814. Disse afsnit rummer nok mindre nyt og kan i høj grad bygge på nyere forskning om Holberg, Mallet (af Henrik Horstbøll) m.fl. i både Danmark og Norge, selv om der særlig i behandlingen af makkerparret Suhm og Schøning også er nye nuancer.

Bogen er en bearbejdet ph.d.-afhandling, og det mærkes i den til tider lidt ordrige stil med temmelig meget metatekst, men i øvrigt er den ud fra en formel betragtning meget vellykket: Sproget er godt, klart og flydende, opbygningen overskuelig, der er ganske få fejl og inkonsekvenser, hvis man ser bort fra tossede orddelelinger af danske og norske ord og egennavne. Både henvisningsapparat og litteraturlister er fyldestgørende. Alt den slags burde være en selvfølgelighed, men som enhver ved, er det langt fra selvfølgeligt! Alle citater fra de nordiske sprog er givet i god engelsk oversættelse, men originalteksten bringes aldrig i fodnoterne, kun præcis henvisning. Det gør kontrol besværlig, men forlaget har nok skønnet, at de fleste af de potentielle læsere alligevel ikke ville kunne kontrollere noget som helst. Den eksisterende forskning karakteriseres, bruges og kritiseres med forbilledlig klarhed og redelighed.

I det hele taget er dette ikke bare en norsk ph.d.-afhandling på engelsk, men i høj grad en bog, der tænker konsekvent på den ikke-nordiske læsers viden og behov for at få forklaret både det ene og det andet. Man kan således kun rose og beundre Evjus overblik og konsekvens. Men hvad så med resultaterne og den Pocock'ske ansats' metodiske frugtbarhed?

Som antydnet er udbyttet for den, der kender den danske og norske forskning ikke overvældende og ligger mere i overblikket og sammentænkningen af spørgsmålet om landboreformer med historiebrug på begge sider af Skagerak. Det er faktisk lidt overraskende, for som nævnt har Evjus inspirationskilde og paradigme i høj grad virket fornyende og befrugtende og i øvrigt gået sin sejrsgang verden over. Jeg vil derfor her afslutningsvis tillade mig at pege på et par forhold, der har begrænset undersøgelsens potentiale og måske også resultaternes rækkevidde.

Den første grund til bogens lidt begrænsede udbytte er, at den ikke kun er inspireret af Pocock og anden engelsk forskning i *ancient constitutionalism*, men udtrykkeligt forstår sig selv som „an attempt to contribute in this regard, to bring the concept of ancient constitutionalism into new contexts“. Alligevel gennemføres sammenligninger og perspektiveringer til de bedre undersøgte engelske forhold kun sporadisk (f.eks. s. 273). Det er så at sige op til læseren selv.

For det andet er der en grundlæggende begrebsmæssig uklarhed eller glidning. Evju taler i titlen om „ancient constitutions“, oldtidens forfatninger i betydningen samfundsorden, men i overskrifterne på

bogens to hoveddele hedder det „ancient constitutionalism“. Gennem bogen bruges begge begreber, men i sammenfatningen til sidst dominerer „ancient constitutionalism“. Hvad er forskellen? Det bliver aldrig rigtig klart, for Evju diskuterer det ikke, men der må jo være en forskel på, om noget er en -isme eller ej. Forskellen må bl.a. komme til udtryk i, om begrebet bruges aktivt i den politiske meningsdannelse, om det strukturerer debatten, om det har en særlig politisk tendens eller indgår som et nøglebegreb eller slagord på en bestemt fløj. Det gør odelsfrihed, og analysen af den norske debat fungerer væsentlig bedre end den danske, som i realiteten ikke er en fokuseret undersøgelse, men en kortlægning af ret forskellige opfattelser af Danmarks ældste politiske, sociale og økonomiske forhold, heriblandt den interessante diskussion om feudalismen. Det er ganske rigtigt, at Christian Coldbjørnsen i Den store Landbokommission bombastisk proklamerede „I Old-Tiden vare Danmarks Bønder et frit Folk“, men denne opfattelse såvel som den modsatte og alle variationerne, som Evju så anskueligt gør rede for, fik jo i Danmark aldrig chance for at blive til en -isme, dvs. fyldes med legitimitet og politisk kraft, fordi enevældens indførelse i 1660-61 så at sige nulkastede forfatningslivet og skabte en diskontinuitet, som alle anerkendte. Danmarks „ancient constitution“ var og forblev derfor historie og blev kun i begrænset grad aktuel politik, eller rettere sagt: Selv Evju kan kun finde tilløb til det.

På trods af denne svaghed, som ikke bør få lov til at kaste nogen skygge over selve metoden, har Evju skrevet en meget nyttig bog, der i kraft af sin bredde, klarhed og omhyggelighed fremover vil være et standardværk, især i den danske og norske forskning, der henvender sig til den internationale videnskabelige offentlighed.

Sebastian Olden-Jørgensen

| PALLE O. CHRISTIANSEN: *En egn bliver til. Magt og mennesker i et sjællandsk godsområde fra 1700-tallet til i dag*, Hovedland, Gjern 2019, 264 s., 329,00 kr.

I 1970'erne gennemførte Palle O. Christiansen (POC) et omfattende etnologisk feltarbejde på Midtsjælland i det område, hvor Giesegaard danner centrum. Dette feltarbejde har været bærende i hans forfatterskab, f.eks. i disputatsen *A Manorial World* fra 1996, *Fire landsbyer* fra 1980 og *Lykkemagerne* fra 2002.

Nærværende bog er bygget op i tre hoveddele, der omkranses af et indledende og et konkluderende afsnit. I sit forord angiver POC, at hensigten med bogen er at præsentere danske læsere for Giesegaard